

այնքան անբարոյական չէ, որքան ընթերցման համար գրքեր ստանալն ու ձգձգելը: Մարդիկ արդարանում են թէ մոռացել են, բայց ես լաւ չեմ հաւատում այդ առարկութեանը: Ես պատրաստ եմ լռել այդ մասին, երկնչելով մի գուցէ վիրաւորեմ մէկն ու մէկին, որի գրատան դարակի վրայ գտնուի իմ անուանադրոշմով մի պիբք, եթէ միայն չի ոչնչացրել, թէ որ ստիպուած չլինէի խօսքս երեխաներին ուղղել և խնդրել որ խնամեն իրենց գրքերը: Ժամանակով շատ հաճելի կլինի նրանց համար նայել այն բաների վրայ, ինչոր հիացմունք էր պատճառում այն երջանիկ ժամանակներում, երբ աշխարհում ամէն բան նըրանց համար նոր էր և ամեն մի փանաքի իր նրանց սիրտն էր շարժում: Ի հարկէ փոքրիկ արարածներից պահանջել չի կարելի, որ լիովին գնահատեն գրքերի նշանակութիւնը, բայց կարելի է ներշնչել նրանց, թէ ինչոր արժանի է ընթերցանութեան, արժանի է և խնամքի:

Վաղուց չէ որ մի շաբաթաթերթում ես մի քանի խոհական տեսութիւններ կարդացի նոյն խնդրին վերաբերեալ: «Ոչ մի բան այնքան կարևոր չէ, որքան սիրոյ աճումն դէպի գրքերը վաղագոյն, մանկական տարիներում և այդ նպատակի համար տնական գրադարանների կազմութիւնից էլ առաւել յաջող միջոց չկայ: Գրադարանի համեստ սկզբնաւորութիւնից չպէտք է քաշուել և դուք կզարմանաք նրա արագ աճելութեան վրայ, միայն թէ գրքերը մի ցրուէք, այլ ի մի ժողովեցէք: Իւրաքանչիւր երեխայ կարող է ինքը շինել հասարակ դարակներ: Արժէ միայն սկսել գիրք ժողովել և այնուհետև ամեն բան լաւ կերթայ: Գրքեր ժողովելու վճիռը դնելով, իբրև կանոն ընդունեցէք վատ գրքեր ամենևին ձեռք չբերել, մի լաւ գիրքը հարևարաւոր վատ գիրք արժի: Գրքերի ներկայ արժանութեան պատճառով ամեն ոք կարող է գրադարան կազմել: Զահիլները չպէտք է մոռանան որ քչից սկսելով ժամանակով կարող են փայլուն արդիւնքների հասնել: Պատմաբան Հիբբօնը իւր գրադարանի կազմութեանը ձեռք զարկելիս իւր իրաւասութեան տակ այնքան գրքեր ունէր միայն, որքան կարող է ունենալ ամէն մէկը, սակայն հետզհետէ նա այդ գրադարանը բազմաքանակ գրադարաններից մէկը դարձրեց և ամենալաւ կազմութեամբ, «իմ երկերիս հիմքը, իմ կեանքիս ամենալաւ պաճուճանքը» ինչպէս ասում է նա:

Գրքերի ընթերցումից զատ հէնց միայն նրանց գոյութիւնը տանմէջ հնագին օգուտ է բերում: Բօսուէլը պատմում է, որ դօկտօր Զօնսօնը մինչև անգամ սիրում էր գրքերի կազմար-

մատի վրայ նայել: Հնազիւ կարողացանք հարց ու բարև անն Միստէր Քէմբրիջի հետ նրա գրադարանում, երբ Ջոնսօնը շտապով մի կողմը քաշուեցաւ և ագահ հայեացք ուղղեց գրքերի կազմարմատի վրայ: Սէր Ջօշուա Ռէյնօլդսը նկատեց. նա այնպէս է վրայ պրծնում գրքերի, ինչպէս ես պատկերների վրայ, բայց ես աւելի եմ շահուում, որովհետև պատկերների վրայ ես աւելի բան եմ տեսնում, քան թէ նա գրքերի մէջ: Մ—ր Քէմբրիջը շատ քաղաքավարի կերպով նկատեց. դօկտօր Ջոնսօն, ես պիտի խոստովանեմ, որ նոյնպիսի սովորութիւն ունիմ ինչպէս դուք: Չարմանալի է որ մենք երկուսս էլ այդպիսի հակումն ունինք դէպի գրքերի կազմարմատները: Ջոնսօնն յանկարծ սթափուելով պատասխանեց. սէր, պատճառը շատ պարզ է. երկու տեսակ գիտութիւն կայ. կամ մենք ինքներս ենք ուսումնասիրում առարկան, կամ իմանում ենք թէ նրա մասին որտեղից կարելի է տեղեկութիւններ քաղել: Երբ մենք ենք ուսումնասիրում մի բան, անհրաժեշտ է մեզ գիտենալ թէ որ գրքերի մէջ խորհրդածութիւն կայ այդ առարկայի մասին: Այս հանգամանքն ստիպում է մեզ գրացուցակներին և գրքերի կազմարմատներին դիմելու գրադարաններում: Սէր Ջօշուան իմ ուշադրութիւնը դարձրեց Ջոնսօնի հապճեպ առարկութեան վրայ: Այո, ասացի ես, նա պատրաստուելու պէտք չունի. հարուածը ուղիղ և շեշտակի է զարկում: Շատերը զարմանալի արագութեամբ են ընտելանում իրենց գրադարանին. լաւ ծանօթ անական գրադարանը աւելի է գոհացնում մեզ քան անագին բայց անծանօթ մի գրադարան:

Դօկտօր Լանգֆօրդը, որ մօտերքս անգլիական հեղինակներից շատ օգտակար ընտիր հատուածների մի ժողովածու է կազմել, ուր խօսւում է գրքերի և ընթերցանութեան մասին, Չարլզ Լամբի հետեւեալ խօսքերն է յառաջ բերում. «Ի՞նչ հիանալի բնակավայր է վաղեմի գրադարանը: Շարունակութեան մէջ խօսում է գրքերի հասարակութեան մասին. «Գրքերի վրայ նայելն իսկ վայել զուարճութիւն է: Ձեր առաջ աստուածներին խնճոյք կայ. դուք գիտակցում էք թէ կարող էք մասնակից լինել նրան և ձեր վայելչութեան բաժակը լիովին լցնել: Այդ խնճոյքում երևակայութիւնը փոխարինում է նեկտարին և ամբոսին և մի առ ժամանակ ուրիշ կերակուր միտքդ էլ չի գալիս: Դուք զբօսնում էք մի մարգագետնի վրայ, որ արքայական գանգուրներով է ծածկուած, Հեապէրիդների այգում դուք ոչ մի ցանկութիւն չունիք որևէ ծաղիկ կամ պտուղ քաղելու: Հերիք է որ նրանք այդտեղ են, որ նրանց պահապան

ոգիները պատրաստ են տալու ձեզ և մէկը և միւսը: Այսպիսի զգացմունք կարող է կրել միևնոյն չափով և ընդարձակ գրադարանի տէրը և միայն մի քանի գիրք ունեցողը: Ճշմարիտ գիտակ անձը սիրում է իւր գրքերը. նրանք կենդանի էակներ են դառնում նրա համար: Դժբախտ Սօուէյը, որ մտքի չափազանց լարումից ցնորուել և նոյն իսկ կարգալու ընդունակութիւնը կորցրել էր, ամբողջ ժամեր իւր գրադարանումն էր անցկացնում. մօտենում էր գրքերին, ձեռքն էր առնում նրանց, փայփայում և նրանց վրայ էր դնում իւր գլուխը:

Հարկ չկայ գրասէրներին այս կամ այն գիրքն առաջարկել, ցուցակներ ներկայացնել և ասել. «Գնեցէք ահա այս գրքերը և ձեր գրադարանը կամբողջանայ»: Յուսամ թէ նախընթաց գլուխներում բաւական պարզեցինք թէ ինչպիսի գրքեր պէտք է կարդալ և ինչպիսի գրքեր պիտի ընտրէ սիրողը, որ ուզում է գրադարան կազմել: Կրթուած մարդը գրավաճառանոցի յայտարարութիւնները կամ գրացուցակը աչքից անցկացնելով միանգամից կարող է որոշել թէ որ գրքերն են իրեն յարմար և որոնցից պիտի խուսափի: Գրքեր կան որ միայն ժամանակաւոր հետաքրքրութեան համար են և այս հանգամանքը աչքի առաջ պիտի ունենալ գրադարանի համար գրքեր գնելիս: Այն տեսակ գրքեր մի գնէք, որոնց համար պիտի կարմրէք և յիշեցէք որ «Գիտութիւնը երկայն՝ իսկ կեանքը կարճ է»: Մէկ խօսքով գրքեր ընտրեցէք այնպէս, ինչպէս ընտրում էք բարեկամներ և դաստիարակներ:

Տեսական գրադարան կազմողը չպէտք է լքանի թէ աշխարհում այնքան շատ գիրք կայ, մինչդեռ ինքը կարող է միայն մի աննշան քանակութիւն ձեռք բերել, էմէրսօնն ասում է. «Բէժմբրիլի գրադարանին այցելելիս ես միշտ այն համոզմունքին եմ գալիս թէ այդ գրադարանի ամենալաւ մասը ես ունիմ տանս: Գրացուցակն աչքի անցնելով, նայն դասական երկերն եմ գտնում այնտեղ, որոնց կարելի է տեսնել և ամէն մի մասնաւոր գրադարանում. մնացածը պատահական աննշան հաւաքածու է: Գրքերի մի ստուար մասը զանազան մեկնութիւններ ու բացատրութիւններ են ժամանակի մեծ ձայների արձագանքներ»: Միևնոյն իմաստով է ասել Լօնդոնի մի լրագիր. «Հաճելի է մտածել թէ բրիտանական թանգարանի գրատան նման ահագին գրադարան չունենալով հանդերձ, կարելի է սակայն այնքան քանակութեամբ գիրք ունենալ, որ տեղաւորուին մի փոքրիկ սենեկում. նրանք կպարունակեն այն ամէնը, եթէ ոչ աւելի, ինչոր. կարգալու արժանի ստեղծել է մարդկութիւնը: Անգլիա-

կան բանաստեղծների ընդարձակ ժողովածուն, Չառուէրից սկսած մինչև Կառուպէրը, կարելի է տեղաւորել մի փոքրիկ դարակում և հազիւ թէ միւս՝ բոլոր յետոյ գրուածները երկրորդ դարակը լցնեն: Այդ ժողովածուի երեք քառորդը միայն պատմական նշանակութիւն ունի: Լաւ գրադարանին նայելիս մարդ տխրում է մտածելով թէ որքան քիչ են մեծ հեղինակութիւնները և հնձից յետոյ որպիսի աննշան տոկոս իսկական հատիկ է ստացուում:

Տնական գրադարանը գլխաւորապէս մաքուր և յստակ պիտի պահուի: Անբնակ տներում փակուած գրքերը կիսով չափ կորցնում են իրենց օգուտը: Աւելի լաւ է գիրքը գործածութիւնից զգազուի, արևից գունատուի. աւելի լաւ է այնպիսի տեղում պահել, որ կարելի լինի ամէն օր փոշին սրբել, քան թէ ապակեայ բանտում փակել ապակէ, գլխարկի տակ պահուող թռչնոց խրտուիլակի նման: Բաց դարակները գերադասելի են ապակեայ պահարաններից. բացի դրանից մուգ թղթէ կազմերը կարելի է փոխել աւելի ինքնուրոյն կազմերով: Մուգ թղթէ կազմերը լաւ են հասարակաց գրադարանների՝ այլ ոչ մասնաւորների համար:

Օգտակար է այստեղ յառաջ բերել Մ-ր Բօրտմանի տուած միքսնի խորհուրդները: Քիչ սենեակ էլ որ նշանակուած լինի գրադարանի համար, պէտք է անշուշտ տաք, լուսաւոր և դէպի հարաւային կողմն ընկած լինի և որքան կարելի է լաւ կահաւորուած: Միայն ապակեայ պահարաններ մի շինէք. նրանք ամենևին փոշուց չեն պահպանում այլ լոկ սովորութիւն են դառել: Մի վախենաք, այցելուներից ոչոք գրքեր չի վերցնի առանց ձեր թոյլտուութեան: Գրքերն անդադար պէտք են գալիս, իսկ բանալիների ետևից ընկնելը ձանձրալի է: Շատ աւելի դուրեկան է երբ գրքերն աչքի առաջ են, քան երբ նայում են նրանք անմատչելի կերպով, կարծես երկիւղ են կրում թէ չլինի մէկնումէկը իրենց դիպչի, կարծես մեծ բաղդ է սպասում նրան, ով կըջլի նրանց դիւթական երեսը: Շքեղ կազմերի վրայ շատ փող մի վատնէք, աւելի լաւ է այդ դրամները գրքեր շատացնելու գործ դնէք: Գրքերն ամենևին չպիտի չափազանց անձուկ դնէք դարակի վրայ. դրանից փչանում են: Դարակից վերցնելիս կազմարմատի վերի ծայրից պիտի բռնել: Ծն շատ անգամ եմ նկատել թէ ինչպէս անփոյթ վարուելուց գրքի կազմարմատներն արագ պոկուում էին: Գրքերը չպէտք է տափակ դարսել իրար վրայ. այդ դիրքով երկար մնալուց ստորինները փչանում են: Ռի-

չարդ Դը - Բիւռի խորհուրդը չպէտք է մոռանալ. «Անմաքուր ձեռքերով երբէք չպէտք է հպիլ գրքերին»: Ամեն օր նրանցից փոշին սրբեցէք, յիշելով որ սենեկի բոյսերի նման նրանք էլ թարմ օդի մշտական հոսանքին կարօտ են: Գրքերը թանկագին բարեկամներ են: Մշտական յարաբերութիւն պահելով մենք կապուում ենք նրանց հետ, երբէք չենք մոռանում, թէ որպիսի վայելք էր պատճառում մեզ նրանց անբարբառ քնքոյշ խօսակցութիւնը և դրա համար էլ նոյնպիսի քնքոյշ խնամքով վերաբերում ենք և մենք. նրանց տան ամենալաւ սենեակն ենք յատկացնում և մեր որդիներին և այցելուներին ներշնչում ենք պատշաճաւոր յարգանք տալ նրանց»:

ՀԱՍՍԱՐԱԿԱՑ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐ.

Իւրաքանչիւր քաղաք գրադարան պիտի ունենայ, որի մէջ գոնէ աֆնքան գիրք լինի, որքան բնակիչ կայ քաղաքում: Այդպիսի գրադարանը միանգամից քաղաքի մտաւոր կեանքի կենդրոնը կդառնայ և կազդի հասարակութեան բարոյականի վրայ: Էլ աւելի. նրա ազդեցութիւնը կանդրադառնայ և ամբողջ երկրի վրայ, նրա վաճառականութեան և արդիւնաբերութեան վերայ: Գրադարան ունեցող քաղաքը յայտնի կերպով զանազանում է ուրիշ քաղաքներից. նրա շրջակաները ծաղկում են և բարոյապէս և նիւթապէս: «Նրանք, որոնք գործնական կեանքի են հակուած, ասում է նորագոյն հեղինակներից մէկը, թող խորհեն և հասկանան, որ բացի զուտ գրականից գրադարանը պարունակում է բազմաթիւ մասնագիտական գրուածքներ, որոնք անհրաժեշտ են մտքի մշակին և թէ մշակ դասի մտաւոր զարգացումից է կախուած նրանց աշխատանքի որակը և պետութեան բարեկեցութիւնը»:

Հասարակաց գրադարանների օգուտը և այդ օգտի գործադրութիւնը զեղեցիկ կերպով արտայայտուած է չմի հասցէի մէջ, որ քաղաքացոցն է ուղղուած: «Այստեղ, ասուած է նրանում, դուք 4000-ից աւելի հին և նոր գիրք կգտնէք, որոնք ձեր տրամադրութեան տակն են: Սեղանների վրայ փռուած են գրացուցակներ. նրանք կօգնեն ձեզ ընտրութիւն անելու: Եթէ գրքեր գտնելում դժուարանում էք, գրադարանագետը կամ նրա օգնականներից մէկը հեշտացնում է ձեր գործը: Գրադարանի այցելուները կվկայեն թէ որչափ մեծ օգուտ են տալիս այդ պարոնները գրքերի ընտրութեան գործում: Դուք այստեղ շատ

ստուգիչ գրքեր կգտնէք, որոնք այցելուները տրամադրութեան տակն են, համագիրտական բառարաններ, որոնք զիւրացնում են ընթերցածի ըմբռնումն: Ձեզ մնում է միայն ոտ կոխել գրադարանի շէմքը, որ անմիջապէս ցանկալի ստուգութիւնն ստանանք: Դուք կարող էք օգտուել գրադարանից ձեր զանազան փեշակների համար: Արհեստաւորներն այստեղ կգտնեն իրենց հետաքրքրող խնդիրների մասին ամենափեսակ շարադրութիւններ, որոնցից շատերը գեղեցկապէս պատկերազարդած են: Ճարտարապետները, կառուցողները, նկարիչները այստեղի դարակներում անսպառ աղբիւրներ կգտնեն իրենց աշխատանքների համար: Գիւղատնտեսներն ու այգեգործներն էլ այստեղ առատ օժանդակութիւն կգտնեն: Գեղարուեստագէտները ոչ միայն քննական և գործնական այլևայլ ձեռնարկներ կգտնեն այստեղ, այլ և նկարների և փորագրութիւնների առատ պաշար: Այլևայլ պաշտօնների համար՝ հոգևորականութեան, բժիշկների, իրաւաբանների և գրականական անձինքների համար կան մասնագիրտական շարադրութիւններ. նրանցում և յայնպիսի հրատարակութիւններ կան, որոնց ոչ ամենքը կարող են ձեռք բերել: Սուրբ գրքով հետաքրքրուողները գրադարանում ահագին քանակութեամբ զանազան տեսակ Ս. Գրոց բառարաններ, մեկնութիւններ կգտնեն, որոնք լոյս են ափողւմ այդ առարկայի վրայ: Ով որ զբաղւում է է հասարակական հրատապ խնդիրներով՝ լրջութեան, աշխատութեան, տնտեսութեան, հարկերի, տուրքերի խնդիրներով, կանանց վերաբերեալ հարցով, կրթութեամբ, կարող է ամենաընդարձակ տեղեկութիւններ գտնել գրադարանապետի օգնութեամբ: Արքունական և մասնաւոր դպրոցների ուսուցիչները գրադարանից ահագին օգուտ կարող են քաղել թէ՛ յատկապէս իրենց՝ և թէ՛ իրենց աշակերտների համար, որոնց ընթերցանութիւնը ղեկավարելու գործն են յանձն առել: Գիմնագիտօնների և բարձրագոյն դպրոցների աշակերտներն ու աշակերտուհիները ամեն ժամանակ կարող են ահագին լրացուցիչ տեղեկութիւններ քաղել գրադարանում, որոնք ամբապնդում և թարմացնում են դասարանումը ձեռք բերած ծանօթութիւնները: Ուսուցիչներն ու աշակերտեալները թէ՛ և ներկայումս օգտուում են գրադարանից, բայց ոչ բաւարար չափով: Ուսուցիչներից շատերը կարող էին գրքեր վերցնել գրադարանից իրենց աշակերտների համար, գրքերի անվնաս ամբողջութեան համար պատասխանատուութիւն յանձն առնելով գրադարանի առաջ. այդ բանը լրացուցիչ կդառնար նրանց ձեռնարկներին: Սովորական ընթերցողին ինչպէս և աշակեր-

տին, գրադարանը ընդարձակ նիւթեր է տալիս: Այստեղ կան ամենաբազմազան առարկաներ. պատմութիւն, կենսագրութիւն, հասարակական և քաղաքական գիտութիւն, ճանապարհորդութիւն և գիւգեր, բանաստեղծութիւն, նկարագրեր և վիպասանութիւններ: Այս բոլորն ընթերցողի համար են: Գրքերի երկար շարքեր, գողտրիկ, տաք և լուսաւոր դահլիճ, ամենուրեք մաքրութիւն և կարգ ու կանոն, քաղաքավարի գրադարանապետներ, այս բոլորն առաջարկուում է ընթերցողին ձրի: Քաղաքացիներն իրաւամբ են պարծենում իրենց գրադարանով: Նրանք շատ անգամ են համոզուել նրա անհրեքելի օգտակարութեան մէջը: Սակայն ցանկալի է որ աւելի ընդարձակ չափով օգտուէին նրանցից և աւելի ու աւելի շատ արդիւնք քաղէին: Նա չպիտի ծառայէ իբրև մի զուարճութիւն անզործ հասարակութեան համար, ընդհակառակը պիտի կրթի և զարգացնի վաստակաւոր խորհող դասակարգերին: Նրանից պարտուպատշաճ կերպով օգտուելը ամենամեծ բարիքը կարող է լինել հասարակութեան համար: Մասնաւորապէս երիտասարդութեանը նա կարող է անգնահատելի օգուտ բերել: Սանձանափակ կրթութեան տէր մարդկանց համար, որոնք խանութներում և արհեստանոցներում են գբաղուած, գրադարանն իսկական գանձ է: Քանի որ նրա հիւրընկալ դռները բաց են այցելուների առաջ, ոչոք իրեն միայնակ և անպատասպարան չի գգայ: Նա, ում վրայ պարտականութիւն կայ խնամելու երկսեռ ջահիլներին, պիտի մատնացոյց անի նրանց գրադարանը, ինչպէս մի հաստատութիւն, որ նրանց պահանջներին դիմաւորում է և դրդէ նրանց գրադարան այցելելու:»

Հասարակաց գրատան ազդեցութիւնը հասարակութեան զարգացման վրայ վերջին տարիներում առանձին ուշադրութիւն զբաւեց: Բօստոնի դպրոցների հոգաբարձուն ասում է թէ հասարակական գրադարանը իրաւամբ առաջին տեղն է բռնում կրթութեան. և նրա անկապտելի սեփականութիւնն է: Բայց դպրոցները պէտք է պատրաստեն աշակերտներին գրքերի ընթերցանութիւնից օգտուել կարողանալու: «Ընթերցանութիւնը անյիշատակ ժամանակներից դաս է տրուել դպրոցներում, բայց թէ ինչպէս պէտք է գիրք կարդալ, որքան ինձ յայտնի է, ոչ մի դպրոցում չի աւանդուել:»

Հասարակական գրադարանապետը միևնոյն ժամանակ և հասարակութեան մանկավարժը պիտի լինի: Շատ է խօսուած դասատուի ազդեցութեան մասին աշակերտի վրայ և այս

ազդեցութիւնն անկասկած է, ասում է Չարլզ Կէտտէրը, Բօստօնի Ատէնէուսի գրադարանապետը. այս ճշմարտութիւններն աննշան փոփոխութիւններով յարմար են գալիս և գրադարանապետին: Վերջինս ուսուցչի սկսած գործն է շարունակում, ուշադրութիւն է դարձնել տալիս այն կողմերի վրայ, որոնք ուսուցչի աչքից խուսափել են. նա պիտի օգնութեան հասնի նրանց, որոնք ամենակին չեն օգտուել ուսուցչի առաջնորդութիւնից: Եթէ հարիւր դէպքից թէկուզ մէկը լաւ արդիւնք ունենայ, այդ էլ հէրիք է»:

Ես շատ կցանկայի, ասում է Չարլս Ադամը, աւելի կենսական կապ տեմնել գրադարանի և ուսումնարանի մէջ. առաջինը վերջինի լրացուցիչը պիտի լինի: Ո՛չ վարիչները, ոչ գրադարանապետները, որքան էլ ցանկանան, չեն կարող այդ անել, որովհետև մենք չենք կարող այնպէս լաւ ուսումնասիրել իւրաքանչիւր աշակերտին, որ նրա ճաշակներն ու պահանջներն իմանանք: Ձի կարելի մննդել մի մարդու առանց իմանալու թէ նա ինչ է սիրում: Ուսուցիչները կարող են այս բանին հասնել եթէ կամենան: Այս խնդիրն հեշտացնելու համար գրադարանի վարիչները նոր կանոն հաստատեցին, որով իւրաքանչիւր դպրոց կարող է գրադարանի մի ճիւղը լինել: Ուսուցիչն իրաւունք ունի գրադարանից գրքեր վերցնել իւր աշակերտների համար: Աշակերտների ճաշակն իմանալով նա հեշտութեամբ նրանց բաւականութիւն կտայ: Ուսուցչի ամենափոքր հաճոյքն իսկ կկատարուի: Նրանց ծանուցումների համեմատ գրադարանը պահանջած գրքերը կգնի. ժամանակի ընթացքում տպագրուած ցուցակներ կկազմուին զանազան առարկաների մասին: Այդպիսով դպրոցը և գրադարանը կգործեն ի միասին և վերջինը իւր իսկական տեղը կբռնի՝ դպրոցի լրացուցիչը կդառնայ:

Գրքերի ընտրութիւնը հասարակաց գրադարանի համար պէտք է շատ խիստ լինի. սրա հետ մէկ տեղ, չպէտք է անուշադիր թողնել, որ այդ ընտրութիւնը ի հաշիւ պիտի աւնի հասարակութեան ճաշակը. ճաշակը զարգացնելուց առաջ դեռ պէտք է նրան բաւականութիւն տալ: Միջպիսի գրքեր պէտք է գնել՝ ահա մի հրատապ խնդիր բոլոր գրադարանների, մանաւանդ նրանց համար, որոնց միջոցները սուղ են, իսկ հասարակութեանը գոհացնելու փափագն անհուն: Բանասիրական բաժին ունենալ թէ՛ չունենալ. և թրը, ժորժ էլլիտը թէ՛ Հօլմսը: Հասարակաց գրադարանը մի բուռն ուսանողների աշխատութեան առանձնասենեակը չէ. նա չպէտք է գոհացում տայ

հասարակութեան ապականուած ճաշակներին, ահա այն հակասական կարծիքները, որ յաճախ լսում ենք: Մենք կարծում ենք, որ ամէն մէկը կհամաձայնի մեզ հետ հետևեալ հիմնական կանոնների նկատմամբ. 1-գրադարանը վատ գրքեր պիտի չտարածէ. 2.-Նա պիտի բաւականութիւն տայ հասարակութեանը միայն վերոյիշեալ սահմանափակութեամբ. 3. Նա պիտի հասարակութեան մէջ լաւագոյն գրքերի պահանջը զարգացնի: Վատ գրքեր են համարուում սովորական անբարոյականացուցիչ, անպայման վնասակար գրքերը. ոմանք էլ այդ խմբակցութեան մէջն են դնում ըստ գրականականին, տգեղ ոճ ունեցող գրքերը. ուրիշներն էլ վնասակար են համարում վիպասանութիւնները, անուանարկիչ և կամ հակալրօնական գրքերը. այնպէս որ բաւական դժուար հարց է թէ որ գրքերը պէտք է վնասակար համարել: Յամենայն դէպս մենք կարծում ենք թէ պէտք չէ ջահիլներին բացարձակ ազատութիւն տալ գրքերի ընտրութեան գործում և երբէք չտալ նրանց վնասակար գրքեր: Հօսմաք պահանջում է որ գրքերը նախապէս կարդացուին մի առանձին յանձնաժողովում, ինչպէս անում էին Բօստօնի և Քէմբրիջի միջանի տիկիներ կիրակնօրեայ դպրոցների գրքերն ընտրելիս: Հասարակական գրադարաններում ընթերցող հասարակութեան մեծ մասը 21 տարեկանից վեր չէ, ասում է: Կիրակնօրեայ շատ դպրոցների համար իբրև կանոն սահմանուած էր այնպիսի գրքեր չտալ կարդալու, որոնք նախապէս կարդացուած չեն լինի դպրոցական յանձնաժողովում, եթէ նոյն իսկ գիրքը գրուած, հաւանութիւն գտած և հրատարակուած լինի բացառապէս կիրակնօրեայ դպրոցների համար: Օգտակար կլինէր այդ միջոց գործ դնել և այնպիսի մի կարևոր հաստատութեան համար, որպիսին հասարակաց գրադարանն է և այդկերպ ապահովել միայն այն գրքերի տարածումը, որոնք վսեմացնում և ազնուացնում են մարդու հոգին»:

Շատ կարևոր խնդիր է նոյնպէս գրադարանի տեղաւորութեան կամ շէնքի խնդիրը: Մի գրադարանական օրագիր այս առթով միջանի օգտակար խրատներ է տալիս: «Նախ՝ շէնքը քաղաքի կենդրոնումը պէտք է ընտրել, ոչ աշխարհագրական այլ բազմամարդութեան կողմից: Աւելի լաւ է գետեղել գրադարանը առաջին յարկում, որպէսզի անցուղարձ անողները կարողանան տեսնել գրքերի հրապուրիչ շարքը և գայթակղուել նրանցով: Նա լաւ լուսաւորուած պիտի լինի և մի առանձին սենեակ ունենայ, ուր այցելուները կարողանան օգտուել պարբերական հրատարակութիւններից: Գրադարանի կահաւոր-

րութիւնը հնարաւորութեան չափով հրապուրիչ պիտի լինի: Ինչպէս որ վատ օրինակները վարակիչ են լինում, այնպէս էլ լաւերը կարող են համակրութիւն շարժել դէպի իրենց: Ճաշակով կահաւորուած մի գողտրիկ շէնք, բազմաթիւ գրքեր, ներս ու դուրս անող հասարակութեան բաղմութիւն, ամենալաւ ձգտումներ կյարուցանեն շրջապատող բնակչութեան մէջ: Ահա լաւ գրադարանի անհրաժեշտ պայմանները, որ յաճախ աւելի կարևոր են քան նոյն իսկ գրքերի ընտրութիւնը: Մութ անկիւնում մոռացութեան տրուած կամ խանութի հտտի սենեկում զետեղուած գրադարանը երբէք յաջողութիւն չի ունենայ: Ջանացէք առանձին տեղում գրադարան կազմակերպել. եթէ խանութում տեղաւորէք, այն ժամանակ գործակատարն աւելի առոււտրով կըրաղուի քան ընթերցողների պահանջին բաւականութիւն կտայ:

Սխալ կլինէր կարծել թէ հասարակական լաւ գրադարանը միայն մեծ, հարուստ քաղաքների սեփականութիւնն է: «Ժողովրդի կրթութեան գործում, որ գրքերի տարածմամբ է լինում, ամենամեծ օգուտը տալիս են հազարաւոր փոքրիկ գրադարանները: Մոյն շարագրութեան հեղինակը շնորհակալութեամբ է յիշում իւր մայրենի քաղաքի գրադարանը, որի մէջ 4000 հատոր կար. նա անհամեմատ աւելի պարտական է այդ գրադարանին, քան դպրոցական տարիներին, որոնց ընթացքում նա աւելի ընդարձակ գրադարաններից է օգտուել: Ուրիշները դեռ աւելի փոքր գրադարաններից են շնորհակալ, որոնց մէջ հազիւ թէ հարիւր հատոր կայ, որոնք շարուած են աղքատ շէնքի համեստ դարակների վրայ: Գլխաւորը՝ գրադարանի հիմք դնելն է: Գրադարան չունեցող հասարակութիւնը պիտի ամաչի այդ բանից: Արժէ միայն մի տասնեակ գիրք կամ անհրաժեշտ գումարը հաւաքել իբրև հիմք գրադարանի և շուտով կերևայ նրա բարերար ազդեցութիւնը հասարակութեան վրայ:

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ԻՍԿԱԿԱՆ ՕԳՈՒՏԸ.

Ընթերցանութեան իսկական օգուտը բոլորակապէս դատարկ գուարճութեան մէջը չէ: Ընթերցողներն անշուշտ համաձայն կլինին այս բանում, թէև գործադրութեան մէջ մեծամասնութիւնը հեռանում է տեսականից: Նոյն իսկ գիտութիւն ձեռք բերելը կամ բարձր մտաւոր զարգացման հասնելը ընթերցանութեան վերջնական նպատակը չէ: Կարելի է խելօք, զարգացած

մարդ լինել, բայց չկարողանալ պարտուպատշաճ օգուտը բաղել ընթերցողից: Ընթերցանութեան նպատակը մարդու մտածողութեան բարձր զարգացման և բարոյական յատկութիւնների մէջն է. շրջապատողների վրայ ազդեցութիւն գործելու մէջն է, նրանց բնաւորութիւնը լաւացնելու և ազնուացնելու համար: Միջակ հեղինակներն ու ընթերցողները այս բարձր նպատակին չեն հասնում: Գրականութիւնը, ասում է նախագահ Պօրտէրը, պիտի յարգէ բարոյական փիլիսոփայութիւնը, եթէ ինքը բարձր նպատակների է ձգտում: Բարոյական փիլիսոփայութիւնը չյարգող գրականութիւնը հազիւ թէ մէկ սերունդ ճանապարհ դնի: Բարձր ուղղութեան գրականութիւնը դարեր է ճանապարհ ձգում և նշանաւոր դեր է խաղում մարդկային կատարելագործութեան մէջ նոյն իսկ եթէ քաղաքակրթութեան ձևերն էլ փոխուին: Ով այս կերպ է հասկանում գրականութիւնը, նա ամենամեծ օգուտն է քաղում նրանից թէ իւր և թէ այլոց համար: «Մարդկային ստեղծագործութեան բոլոր արտայայտութիւններից ամենազարմանալին և ուշադրութեան արժանին՝ գրքերն են, ասում է Կարլէյլը: «Կասկած չկայ, ասում է նոյն հեղինակը թէ գրելու կարողութիւնը մարդու մտածողութեան ամենահրաշալի ընդունակութիւններից մէկն է: Գրքերի մէջն են ապրում անցեալ ժամանակների մտքերը. պարզ և մեկին հնչում են այն մարդկանց ձայները, որոնց փոշին վաղուց հողմավար անհետացել է երազի նման: Հզօր նաւատորմից և զօրք, նաւահանգիստ, զինանոցներ, ընդարձակ քաղաքներ, ամրոցներ, այս բոլորը մեծ, թանկագին կառուցումներ են. բայց ժամանակով ի՞նչը կմնայ նոցանից: Ազամեմոտներ, Պերիկլէսներ, ինքն Յունաստանը հող դարձան. բայց յունական գրքերը: Նրանք կենդանի են և նրանց մէջ և այժմ կենդանի են նրա հերոսները: Հին ռունական արձանագրութիւնները նոյն գրքերն են: Այն ամենը ինչ որ մարդկութիւնը կատարել, մտքով որոճացել և հասել է, բոլորը պահուած են կարծես մի դիւթական հնարքով գրքերի երեսների վրայ: Նրանք մարդկութեան թանկագին ժառանգութիւնն են»:

Ատդիսօնը շատ պերճաբանօրէն ասում է. «Գերագոյն էակը իւր զօրութիւնն աշխարհի ստեղծագործութեան մէջը ցոյց տուեց, իսկ մարդիկ իրենց գաղափարները արտայայտեցին գրքերով, որոնք ի շնորհս նորագոյն կատարելագործութիւնների, կարող են դարեր սահեցնել, մնալ մինչ այն ժամանակ, քանի փայլում են արևն ու լուսին...»

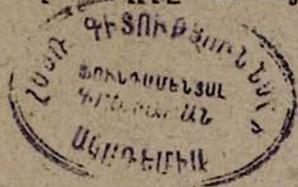
Ուրիշ հնար չկայ մարդկանց միտքն ալեկոծող խորհուրդ-

ները մշտնջենաւորել և յանձնել հեռաւոր սերնդին, պահպանել մարդու իմաստութիւնը, գիտենալով որ ժամանակով նրա մարմինը հողին կիսառնուի և հոգին հողիների աշխարհը կթռչի: Գրքերը հանճարի թողած ժառանգութիւնն են մարդկութեան, որը սերնդէ սերունդ է անցնում:

Գրքերը ոչ բոլորովին անշունչ առարկաներ են, ասաց Միլտոնը, նրանց մէջ կեանքի աղբիւրն է թագնուած, նրանք նոյնքան զօրաւոր են, որքան առասպելական վիշապի ատամները: Լաւ գիրք սպանելը նոյնչափ յանցանք է, որչափ մարդ սպանելը: Մարդուն սպանելով՝ սպանում ենք Աստուծոյ պատկերն ու նմանութիւնը. իսկ գիրք սպանելով՝ սպանում ենք բանականութիւնը՝ աստուածութեան դրոշմը: Շատ մարդիկ իրենց գոյութեամբ միայն ծանրաբեռնում են երկիրը, բայց լաւ գիրքը մեծ մտքի կենսական ոյժն է, որ յաւիտենական կեանքի համար է պահուած: Ուրեմն մենք խնամքով և սիրով պիտի վերաբերուինք մարդկային ջանքերի այս կենդանի արդիւնքներին. Ռիչարդ Բակօտէրն աւելի նշանակութիւն էր տալիս տըպագրական խօսքին քան բանաւորին: «Բարձրեալն իւր սուրբ խօսքը սահմանել է բոլոր երկիրների և դարերի մարդկանց բարեկեցութեան համար: Ես խորհուրդ եմ տալիս գոնութեամբ վերաբերուիլ տպագրական խօսքին և օգտով գործածել այն. ընթերցումն ունկնդրութիւնից շահաւէտ է, որովհետ և ընթերցողը կարող է մի առարկայ ընտրել իւր ճաշակին յարմար, կարող է վեր ընթեռնուլ, որքան ուզի, մտարեբել, սըրտին առաւել մօտիկ ընդունել, քան ուրիշի ճառը լսելիս»: Կօլրիջը գրքերը պտղատու ծառերի հետ է համեմատում. «Լաւ գիրքը նոյնն է, ինչոր փայփայտած պըտղատու ծառը: Նրա պտուղները միանուազ չեն. ընութիւնից սահմանուած որոշ ժամանակամիջոցում, տարէց տարի կարող ենք օգտուել նրա պտուղներով. նա առաջուայ պէս ձեզ կսննդէ, միայն թէ դուք պահպանած լինիք առաջուայ լաւ արտօմակը»: Ձէմս Փրիման կլէրիք հետեւալ խօսքերով է վերջացնում ընթերցանութեան մասին գրած գեղեցիկ գլուխը. «Գոհանանք Աստուծուց գրքերի համար: Երբ մտածում եմ թէ ինչ օգուտ առւին աշխարհին մի քանի գրքեր, ինչ օգուտ են տալիս այժմ, ինչպէս պահպանում են մեզնում հոգու աշխուժութիւնը, յուսադրում են, մխիթարութեան աղբիւր են նրանց համար, որոնց կեանքը լի է դառնութեամբ և աշխատանքով, ինչպէս նրանց մօտենում են դարերն ու աշխարհները, աւետում բարձր ճշմարտութիւններ, ես չեմ կարող չօրհնել գրքե-

րը և ձգտում եմ կանոնաւորապէս օգտուել նրանցից»։
 Զարմանալի չէ որ Զօն Լէյլին իւր որդուն հետեւեալ խորհուրդն է տալիս. «Բարի որդեակս, դու պիտի ժառանգես հարստութիւնս, ինչպէս և կենցաղական իմաստութիւնս. ես կըրցանկայի որ վերջինս նոյնքան սիրով ընդունէիր որքան և առաջինը։ Հարստութիւնը պատահունք է, խելօքութիւնը՝ Աստուծոյ պարգև։ Գրքերի վրայ աւելի ուշք դարձրու քան ոսկու, առաւել ձգտիր բարձրութեան, քան հարստութեան»։ «Ամենքին ժատչելի միակ գանձը գրադարանն է, միակ և ամենահաստատուն հարստութիւնը՝ պիտութիւնն է, ասում է Դօկտօր Լանգֆօրդը։ «Գրքերը կեանքի ամենալաւ առարկաներն են, եթէ միայն նրանցից օգտուել իմանանք», ասում է Էմէրսօնը. «Նըրանք գլխաւորապէս հոգին են վսեմացնում»։ Ջէմս Լօուէյլը խորհուրդ է տալիս Միլտօնի հայեացքով առաջնորդուել գրքեր ընտրելիս, այսինքն թէ չլաւ գիրքը այն է, որ ընդհանրացնում է հանճարեղ միտքը»։

Մէկ խօսքով իւրաքանչիւր ընթերցող ընթերցանութեան համապատասխան ընտրութիւն անելիս պիտի յիշէ հին տաճարների վրայ մնացած արձանագիրը. *Ad maiorem Deigloriam* (ի փառս Աստուծոյ),

ԳԱՆՁԱԿԻ ԳԻՄՆԱԶԻՕՆԻ 1903/04 ԹՈՒԱԿԱՆԻ
ՀԱՅ ԱՇԱԿԵՐՏԵՆՐԻՆ Է

Նուիրում

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉԸ

Ի՛մ սիրելիք.

Չարարաստիկ հանգամանքներն ու ձախորդ օրերն արգիլեցին ինձ, որ հովուական պարտքս կատարեմ ձեր վերաբերութեամբ: Ուղիղ դաստիարակութիւնն այն ճարտարաբուհստ բրուան է, որի ձեռքում պատանեկական փափուկ հոգին ձև ու ոճ է ստանում: Ես փափագում էի Ս. Տաճարի բեմից կենդանի խօսքի միջոցով իմովսանն նպաստաւոր լինել Ձեզ ճշմարիտ դաստիարակութեան ոգին շեշտելով: Բայց չեղաւ:

Ձեզնից հեռու, կամեցայ գէթ մի ուրիշ կերպ պիտանի լինել ձեզ: Գոայ մի գիրքը, որ կարդալու և դարգանալու իսկական ուղին է գծում:

Աշխարհի ընտիրների ամենաընտիր խորհուրդների մի հիւսուածք է դա կանոնաւոր ընթերցանութեան մասին: Թարգմանեցի ու Ձեզ եմ նուիրում:

Կանոնաւոր և խոհական ընթերցանութիւնը ուղիղ դաստիարակութեան, ճշմարիտ դարգացման էական միջոցն է: Անկանոն ու անխտիր ընթերցանութիւնը նոյնքան վնասակար է, եթէ ոչ աւելի, որչափ բացարձակ տգիտութիւնը: Անխտիր և անփամանակ ընթերցանութիւնը այլասեռում է մարդու սիրտը, ապականում բարքը, թուլացնում միտքը:

Ռիչարդսոնի սիրուն հիւսուածքը զգուշացնում է սխալ ընթերցասիրութիւնից և առաջնորդում իսկական ընթերցանութեան ուղիով:

Կարդացէք «Գրքերի ընտրութիւնը», օգտուեցէք նրա լուսաւոր խորհուրդներից, մտքով լուսաւոր, սրտով ազնիւ, կամքով քաջարի եղէք: Այդ կլինի և ամենամեծ մխիթարիչ վարձատրութիւնը Ձեզ սիրող ու միշտ

Ձեզ համար աղօթող
Բենիկ վարդապետին.